

Aikuiskasvatus tulevaisuuden yhteiskunnassa

Kasvatustoiminta on aina toimintaa tulevaisuuden hyväksi. Tämä on helposti nähtävissä nuorten kasvatuksen kohdalla. Aikuiskasvatuksessa opiskelun ja käytännön välinen etäisyys ei ole yhtä pitkä, mutta toisaalta aikuisten toimenpiteet vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen, joten aikuiskasvatuksenkin vaikutus voi ulottua pitkälle tulevaisuuteen. Miten tulevaisuuden kehitysnäkömät näyttävät sitten vaikuttavan aikuiskasvatukseen ja mikä on aikuiskasvatuksen asema tulevaisuuden yhteiskunnassa?

Aikuiskasvatuksen kehitykselle luovat perustaa toisaalta koulujärjestelmän ja toisaalta yhteiskunnan yleinen — ja erityisesti työelämän — kehitys. Aikaisemmin kun yhteiskunnallinen kehitys oli hidasta, nuorison kasvattaminen oli suhteellisen helppoa, sillä tulevaisuuden yhteiskunta oli suunnilleen samanlainen kuin olemassaolevakin. Nykyisin kun kehitysvauhti on huomattavasti nopeutunut, on lähes mahdotonta tietää minkälaisessa maailmassa me itse ja lapsemme tulevaisuudessa elämme. Tästä syystä ajatellaan yleisesti, että koulussa nuorille on annettava lähinnä perus- ja yleisvalmiuksia, joiden avulla he voivat sitten aikanaan täydentää tietojaan ja taitojaan. Koulutuksen sisältöjen valinnassa ovat työelämä ja sen vaatimukset olleet tähän asti keskeisessä asemassa. Onkin sanottu, että koulu on työelämä pienoisloosissa. Saatu koulutus on määrittänyt suhteellisen suoraan yksilön paikan työelämässä ja yhteiskunnan arvohierarkiassa.

Vuime aikoina monet koulutukseen liittyvät itsestäänselvytykset on asetettu kyseenalaisiksi. Vaikka koulutuksen ja työelämän yhteyttä korostetaan edelleenkin, niin toisaalta vaaditaan, että koulutus on ainakin joiltakin osin erotettava työelämästä. On alettu vaatia enemmän vapautta ainevalinnoissa ja korostaa harrastusaineiden merkitystä lasten ja nuorten kehitykselle. Koululait antavatkin tähän jonkin verran mahdollisuuksia. Tämän koulutuksen omaehtoisen puolen toi esiin jo vuonna 1969 Koulutusrakennekomitea, joka omassa mietinnössään ei kuitenkaan pyrkinyt muuhun kuin työelämän koulutustarpeiden selvittämiseen. Kesti viisitoista vuotta, ennen kuin asia tuli uudelleen ajankohtaiseksi. Työyhteiskunnan kriisi on pakottanut meidät koulutuksen tehtävien uudelleenarviointiin. Osoituksena siitä, miten työ vaikuttaa edelleen koulutusajatteluun on esim. puhe ”liikakvalifikaatioista” ja ”koulutusta vastaavasta työstä”. Liikakvalifikaatioitahan voidaan henkilöllä sanoa olevan ainoastaan siinä tapauksessa, jos hänellä on laajempi ja korkeatasoisempi koulutus kuin hänen työtehtävänsä vaatii. Yleisesti puhe liikakvalifikaatioista on kyseenalaista, sillä tuskin meistä kellekään on tietoa liikaa. Puhe koulutusta vastaavasta työstä osoittaa samoin, että tarkastelemme koulutusta edelleen vain työn näkökulmasta. Kun tällaista kapeaa näkökulmaa on nyt alettu kritikoida, niin on kuitenkin muistettava se, että koulutuksen yhtenä tehtävänä tulee ilmeisesti aina olemaan myös työelämän kvalifikaatiovaatimusten huomioonottaminen. Mutta se ei saa — eikä voi olla. — tulevaisuudessa koulutuksen ainoa tehtävä.

Useiden eri tutkijoiden arvion mukaan olemme ajautumassa kohti dualiyhteiskuntaa, jossa työn merkitys elämän sisältönä ja konkreettisena toimintana vähenee ja sen sijaan vapaa-aika ja siihen liittyvät toimintamuodot muodostavat ihmisten elämän keskeisen sisällön. Jos näin käy, niin on selvää, että koulutuksen tehtävät on muokattava kokonaan uudelleen.

Jos koulujärjestelmässä keskitytään tulevaisuudessa yleistaltojen ja vaihtoehtoisten elämänmallien etsimiseen, niin näyttää siltä, että paineet aikuiskasvatusta kohtaan kasvavat. Aikuiskasvatus on jo perinteisesti ollut se kasvatuksen alue, jossa ihmisille on pyritty antamaan mahdollisuus itsensä omaehtoiseen kehittämiseen vapaan harrastus- ja opintotoiminnan kautta. Mutta tulevaisuudessa tähän näyttää olevan entistä paremmat mahdollisuudet, jos siihen annetaan jo koulujärjestelmässä hyvät lähtökohdat. Duaaliyhteiskunnassakin tuotannollinen toiminta toki jatkuu, vaikka se ei vaadikaan ihmisiltä yhtä suurta ajallista työpanosta kuin nykyisin. Työelämän koulutukselle näyttää siellä riittävän tehtäviä. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että nuorten on voitava jatkossa täydentää yleissivistäviä ja ammatillisia perustietojaan ja taitojaan työelämän yhteydessä, mm. koulutuksen avulla. Tämä edellyttää työelämän koulutusjärjestelmän selkiyttämistä ja kehittämistä. Toiseksi, nyky-yhteiskunnan nopea kehitysvauhti aiheuttaa jo sellaisenaan kaikille työtoimintaan osallistuville lisäkoulustarvetta. Kolmanneksi, työelämän laatuvaatimukset ovat jatkuvasti kasvaneet. Se on merkinnyt käytännössä sitä, että työvoimalta edellytetään yhä yleisemmin luovuutta sekä kykyä oman työnsä arviointiin ja kehittämiseen. Tulevaisuuden haasteista ei voida selviytyä, jollei tuotantotoiminnassa siirrytä kokonaan uudelle tieteellis-tekniselle ja sosiaalisen yhteistoiminnan tasolle. Nykyisen monimutkaistuvan yhteiskunnan ja lisääntyvän tiedon hallinta voi onnistua vain tieteellisesti pätevien yleisten lainalaisuuksien tuntemuksen avulla. Se ei voi onnistua siirtämällä vain vallitsevia käyttäytymissääntöjä ja toimintaohjeita henkilöltä toiselle. Näyttää siltä, että työelämän koulutuksen strategista merkitystä ei olla tässä suhteessa vielä kunnolla tajuttu. Tulevaisuuden yhteiskunnassa se liittyy epäilemättä saumattomasti kaikkeen työtoimintaan.

Tulevaisuuden yhteiskunnan vapaa-ajan "vapauden valtakuntaa" ajatellen aikuiskasvatuksen keskeisenä ongelmana on, miten se onnistuu pitämään puolensa muiden vapaa-ajan käytöstä kilpailevien toimintojen ja välineiden kanssa. Suurimman uhkan muodostanee kansainvälinen massakulttuuri, joka pyrkii talleamaan alleen kaiken kansallisen kulttuurin ja samalla tuhoaa ihmisiltä kansallisen identiteetin. Onneksi tämä vaara tajutaan yhä yleisemmin meillä Suomessakin. Väestön kansallisen identiteetin ylläpitämistä ja kansallisen kulttuurin edistämistä on pidettävä erään aikuiskasvatuksen keskeisenä tulevaisuuden tehtävänä. Se joka tuntee oman kulttuurinsa osaa arvostaa myös muiden kansojen kulttuureja ja aikaansaannoksia. Jos kansallinen ajattelu osataan tuoda opetuksessa oikealla tavalla esiin, niin se voi auttaa meitä suomalaisia hyväksymään helpommin myös muiden maiden ihmisiä ja heidän kulttuurejansa. Näin tällä toiminnalla voi olla vaikutusta myös ajatellen kansainvälisyyskasvatusta, johon tulevaisuudessa on aikuiskasvatuksessakin kiinnitettävä entistä enemmän huomiota.

Jukka Tuomisto